

דבר העורכת

בשנה האחרונה גדל מספר המאמרים המגיעים למערכת, רבים מהם מרתקים ומחדשים בתחומם. אנו גאים מאוד על כך שסטודנטים וחוקרים מכל המוסדות להשכלה גבוהה בארץ מוצאים בג'מאעה במה ראויה לפרסומיהם, ושמחים על האפשרות להרחיב את מגעד הכותבים המפרסמים אצלנו ולהציע לקוראינו נושאים חדשים וקולות חדשים. ריבוי המאמרים האיכותיים שקיבלנו הביא לשינוי במבנה הגיליון הנוכחי, והוא כולל ארבעה מאמרים מקוריים התופסים את מקומם של מדורים קצרים יותר. שני מחקרים עוסקים במקורות אסלאמיים מוקדמים – האחד במקורות הקנוניים והשני בספרות העממית, ושני מחקרים עניינם בחברה, בכלכלה ובדת באימפריה העוסמאנית – האחד מתמקד בתולדות האמנות, והשני במוסדות דת וסעד. מחקר חמישי עוסק בייצוגו של העבר האסלאמי הרחוק, ובמיוחד בייצוג נשים, בספרות המאה העשרים. עניינים מן ההיסטוריה החדשה של המזרח התיכון נדונים הפעם במדור 'נקודה למחשבה', שבו מנתח חגי רם את יחסי ישראל-איראן, ובביקורות הספרים.

מאמרה של איימי סינגר 'מה כל כך נדיב בצדקה העוסמאנית? על מושג הֶסְדָקָה ומעשי הצדקה באימפריה העוסמאנית' בוחן את מעשי הצדקה של עשירי העילית העוסמאנית בעיקר דרך העמאק'תים, המטבחים הציבוריים שהוקמו כאֶקָאף והאכילו חינם אוכלוסיות מגוונות. מתוך בחינה רחבה של תופעת הנדבנות סינגר מציעה לראות בה לא רק קיום מצווה דתית ודאגה לזולת, אלא גם אמצעי להפגין עליונות כלכלית וחברתית ולשמר את הסדר החברתי ואת יחסי הכוח הקיימים.

מאמרו של מיכאל אבשטיין 'הקשר בין הג'רה לג'האד באסלאם הקלאסי' סוקר את מורכבותה של מצווה ההג'רה ואת הפרשנויות השונות שניתנו לה משתמה הגירתם של המתאסלמים הראשונים ממכה לאל-מדינה, ולאחר שקהילת המאמינים הפכה לכוח החזק באזור. אבשטיין מראה כיצד, לשיטתם של חלק מן הפרשנים, הומרה ההג'רה הקלאסית בהגירה לצורך ג'האד, ולשיטתם של פרשנים אחרים – בטלה לטובת ההתגייסות לג'האד.

נעמה זוהר בדקה את דמותה של פֶאטְמָה, בתו של הנביא מוחמד, בשלוש יצירות ספרות מן המאה ה־20. במאמרה 'פאטמה בשלושה קולות: חייה של פאטמה בת מוחמד בראי כותבים בני המאה העשרים' היא מראה כיצד מושפעת פרשנותו של כל אחד מן המחברים מסדר יומו ומהשקפותיו. פאטמה היא הידועה בילדיו של מוחמד, ולמרות זאת הידיעות על נסיבות חייה מעטות ביותר; ריק זה מאפשר יצירות רבה בפרשנות ובהשלמת החלקים החסרים בסיפור חייה.

במרכז מאמרה של אביבה שושמן עומד טקסט מתורגם ומבואר מתוך סוגת 'סיפורי הנביאים' – מסורות על דמויות ידועות מכתבי הקודש של היהדות והנצרות, שנתפסו

כנביאים באסלאם. בהתבסס על מחקריה המקיפים הקודמים, שוסמן מאפיינת את הטקסטים השייכים לסוגה זו. היא מביאה כדוגמה את סיפור חזרתו בתשובה של אדם הראשון לאחר שגורש מגן העדן ואת קבלת תשובתו לאחר השתדלותם של מלאכים וברואים אחרים. המספר העממי מוחמד בן עבדאללה אל-קסאאי סיפר סיפור זה ברגש ובצבעים עזים. בסיפור ניכרת השפעה של הטקסט המקראי, וכנראה גם של מסורות מאחרות יותר, אך הוא יצירה אסלאמית בתוכנו ובסגנונו הסיפורי.

גילרו נגי'פאולו, מן ההיסטוריונים הידועים והחדשנים של האמנות העוסמאנית, הרבה לעסוק באדריכלות ובאמנות בתקופת השיא של האימפריה, במאות ה־15 וה־16. במאמרה 'קאנון למדינה, קנון לאמנות: המשגת הסינתזה הקלאסית באמנות ובאדריכלות באימפריה העוסמאנית' היא מיטיבה להראות כיצד שינויים באמנות ובאדריכלות בתקופת שלטונו של הסלטאן סלימאן קאנוני ('המחוקק') מבטאים שינויים פוליטיים וחברתיים. הדבר ניכר בעיקר בתחומי האמנות והאומנות שנועדו לעיני ההמונים בזירה הציבורית: אדריכלות, ייצור אריחי קרמיקה ואריגה. בחרנו לתרגם מאמר זה משום שהוא מוכיח כי ההיסטוריה של האמנות איננה תחום מחקר איזוטרי המיועד למומחי אמנות; הסוגיות שהיא עוסקת בהן מרכזיות גם בדיסציפלינות היסטוריות אחרות ורלוונטיות גם לקוראים שאין זה תחום התמחותם.

הכנתו לדפוס של גיליון זה נעשתה סמוך לחטיפתם של שלושת חיילי צה"ל ובצלם של הקרבות המסלימים בדרום הארץ ובצפונה. לנוכח מוראות המלחמה נראה העיסוק בתיקוני כתיב וניסוח שולי וטפל. עם התבהרות־מה של ענני המלחמה ובתקווה לימים שקטים יותר יכולנו להרחיק קמעה את המבט ולבחון את הגיליון מפרספקטיבה ניונה יותר. איכותם של המאמרים בגיליון נובעת ממסקנות ובוגנויות שתוקפן חורג מעבר לניתוחו של הרגע ההיסטורי המסוים. אנו גאים לפרסם גיליון שקיבץ, באופן מקרי ודווקא בימים אלה, כמה מאמרים שעניינם חמלה ולא התכתשות במזרח התיכון.

פתח לנו שער / ביום הזה השקט
שבע שנים אחרי / הרעש. ואני לא
יודעת כמה לפני / הרעש הבא.
פתח לנו שער / אולי יבואו בו
הרחמים / והאהבה.

(רעיה הרניק)

נעמה בן זאב